

Naturvård i Norrtälje kommun

Färsna gård - förslag till naturskola

Bildtexter till omslag

Den gamla höfläkten roade många barn på Skördefesten. Foto Björn Ahlsén.	Många besökare gästade Färsna gård vid Veterantraktordagen och Skördefesten i augusti 2002. Foto Björn Ahlsén.
Gårdsmiljön är tilltalande med mangårdsbyggnad, bostadshus, ladugård, torp, trädgårdsgårdar, trädgård, får, kor, hästar, höns, gäss m m. Foto Björn Ahlsén.	I omedelbar anslutning till Färsna gård finns naturbetesmarker som betas av djur från Färsna 4H. Betesmarkerna är artrika och lämpliga för undervisning utomhus. Foto Magnus Bergström.

Projektansvarig: Magnus Bergström
Författare: Katarina Johansson
Carina Brage
Foto: Björn Ahlsén
Magnus Bergström
Carina Brage
Redigering och layout: Magnus Bergström
Tryck: Norrtälje kommuns offsetcentral 2005
Upplaga: 200 ex

Ledningskontoret i Norrtälje kommun har tagit initiativ till detta projekt. Kommunen har tillsammans med Länsstyrelsen i Stockholms län, genom statliga bidrag till lokal naturvård, finansierat projektet. Det utgör ett av delprojekten i Norrtälje kommuns satsning på *Lokala naturvårdsprojekt* under åren 2005 - 2010. Författarna är ensamma ansvariga för rapportens innehåll.

Rapporten ingår som nr 28 i serien *Naturvård i Norrtälje kommun*. Den kan beställas från Norrtälje kommun, Ledningskontoret, Box 800, 761 28 NORRTÄLJE eller på hemsidan www.norrtalje.se.

Rapporten bör citeras: Johansson, K. & Brage, C. 2005: Färsna gård - förslag till naturskola. Naturvård i Norrtälje kommun nr 28.

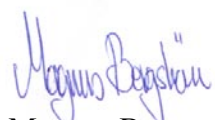
Förord

Färsna gård är belägen ca 2 km norr om Norrtälje stad. Gården och omgivande marker har varit i kommunens ägo sedan 1972. Norrtälje kommun har bestämt att gården ska bevaras för allmänt ändamål, såsom frilufts- och naturaktiviteter. I flera översiktsplaner som är antagna av kommunfullmäktige anges att markerna kring Färsna gård skall skyddas som naturreservat.

Färsna gård har börjat få fler besökare bl a från dagis och skolor. Denna utveckling samt det faktum att det finns byggnader på gården som kan användas för undervisning gör att tankar har väckts på att starta en naturskola vid Färsna gård. Denna rapport presenterar platsens och gårdens förutsättningar för att lokalisera en naturskola. Rapporten är ett underlag för diskussioner om den framtida användningen av Färsna gård

NORRTÄLJE KOMMUN

Ledningskontoret

Magnus Bergström
Kommunekolog

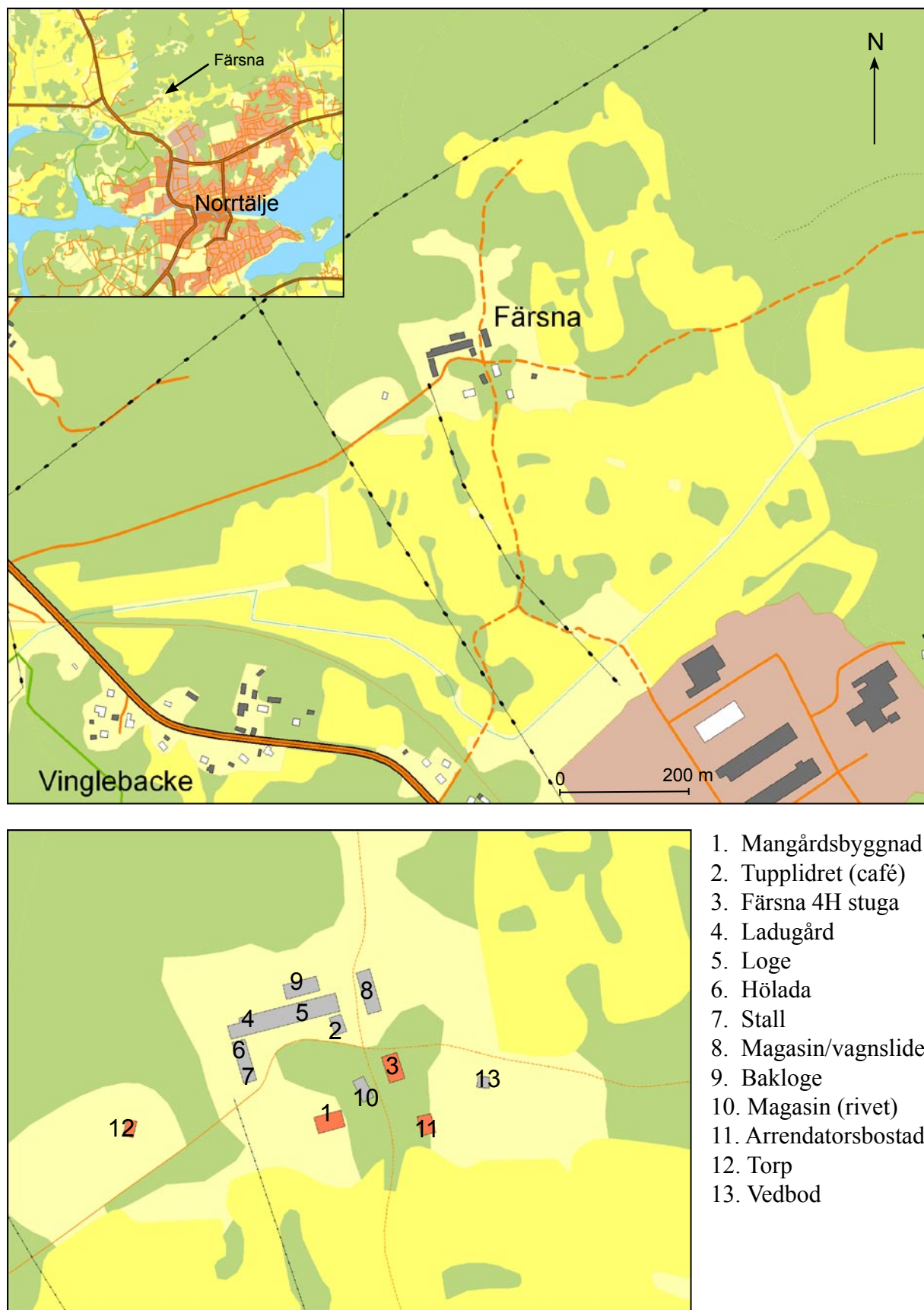
Sammanfattning

Ledningskontoret, Norrtälje kommun, har gett uppdrag till Calluna AB att utreda förutsättningarna för att lokalisera en naturskola till Färsna gård. En naturskola är inte ett hus utan det är arbetssättet, som i huvudsak bedrivs utomhus, som är själva naturskolan. Det är inte en normal skolverksamhet, utan barn och elever besöker klassvis naturskolan under en dag.

Utredningens slutsats är att Färsna gård har stora möjligheter att utvecklas till en naturskola. Med en kunnig/utbildad och engagerad personal som vill och kan samarbeta med Färsna 4H och övriga föreningar kan Färsna gård bli något väldigt betydelsefullt. Befintliga verksamheter på gården utgör viktiga komplement till en naturskola. Det finns stora möjligheter att samarbeta med skolorna i kommunen genom att med anställd personal erbjuda utomhuslektioner i skolans alla ämnen på Färsna gård.

Företag eller föreningar kan erbjudas att hyra konferensrum och då lämpar sig mangårdsbyggnaden väldigt bra eftersom det finns en föreläsningssal. Lägerskolor för barn och ungdomar i samarbete med 4H och med inlagda naturskolelektioner ger möjlighet för alla att använda sig av Färsna som ett centrum för lärande i utomhusmiljö. Färsna gård har alla möjligheter att utvecklas till ett kunskapscentrum.

I rapporten ges förslag till organisation, personal samt investering- och driftbudget.

Figur 1: Karta över Färsna gård. Copyright Lantmäteriverket 2000. Ur GSD-Fastighetskartan ärende M005612.

Färsna gård

- förslag till naturskola

Katarina Johansson
Carina Brage

Innehållsförteckning

1. Färsna gård	5
2. Uppdrag och presentation	6
3. Inledning	6
3.1 Vad står utomhuspedagogiskt arbete för?	6
3.2 Utomhuspedagogik som metod och arbetssätt	7
3.3 Utomhuspedagogiskt arbete och kunskap – det livslånga lärandet	7
3.4 Platsens betydelse för inlärning	7
3.5 Läroplan för förskolan (Lpfö 98)	8
3.6 Läroplan för obligatoriska skolväsendet (LPO-94)	8
3.7 Myndigheten för skolutveckling (Dnr 2005:122)	8
4. Presentation av Naturskoleföreningen	9
5. Inventering av Färsna gård	10
5.1 Mangårdsbyggnaden och övriga byggnaders lämplighet för att bedriva naturskoleverksamhet	11
5.2 Inredning i naturskolan (fast och lös inredning)	13
5.3 Omgivningarnas lämplighet för pedagogisk undervisning i form av en naturskola	14
5.4 Behov av och kvalifikationer på personal vid naturskolan	15
5.5 Lämplig organisationsform för naturskolan	16
5.6 Investerings- och driftsbudget för naturskolan	17
5.7 Vidare samarbete	20

1. Färsna gård

Gården, som omfattar totalt ca 100 hektar, inköptes av Norrtälje kommun 1972 för framtida exploatering. Fram till 1996 brukades gården som lantbruk av familjen Wahlgren, som haft gården i sin ägo sedan 1905. I kommunens fördjupade översiktsplan för Färsna från 1991 anges att gården ska vara en värdekärna i ett framtida bostadsområde. Översiktsplanen anger att gårdens bevarande bör säkerställas genom en detaljplaneläggning och att gården bör bevaras för allmänt ändamål såsom friluft- och naturaktiviteter, ”exempelvis som 4H-gård eller föreningsgård”. Avslutningsvis anger planen att ”det bör utredas vidare hur gården och marken skall användas, finansieras och skötas”.

Gårdens har stora bevarandebestånd inom såväl natur- som kulturmiljövården. Bl.a. hittar vi här en ovanligt örtrik flora i de gamla beteshagarna och i den betade skogsmarken. Här finns även rika spår från forntiden i form av bronsåldersrösen, järnåldersgravar och ett tjugotal husgrunder från 1700-talet och framåt. Lämningarna vittnar om att Färsna varit bebott sedan äldre järnålder. I två dokument från 1365 resp 1418 framgår att här låg en by under medeltiden, vilket också var fallet när storskifteskartan upprättas 1767.

Under tiden 1970- och 1980-talet visade kommunen inget intresse för gården; jordbruket drevs visserligen vidare av arrendator, men varken ägaren (kommunen) eller arrendatorerna gjorde några investeringar i byggnadernas underhåll. Under åren 1978 - 1993 hyrde MC-klubben Twin Club mangårdsbyggnaden för sin verksamhet. De fick i stort sett fria händer, vilket innebar relativt omfattande åtgärder i byggnaden och den omgivande marken. I samband med att arrendator upphörde med sin djurhållning 1996 inleddes en blygsam verksamhet i de tomma ekonomibyggnaderna i och med att kultur- och fritidsförvaltningen i samarbete med socialkontorets arbetsmarknadsprojekt H21 förlade viss verksamhet till gården. Bl.a. införskaffades får till gårdens alltmer igenväxande hagmarker och till då nyröjda hagmarker i Vigelsjö naturreservat.

Åren 1995 - 1997 gjorde tekniska kontoret, men hjälp av Rodengymnasiets byggprogram, en yttre upprustning av mangårdsbyggnaden. Detta till en kostnad om ca 700 000 kr. År 1999 inleddes så ett planeringsarbete, med medverkan från kultur- och fritidsförvaltningen, dåvarande stadsbyggnadskontoret och tekniska kontoret, vars förslag var det beslutsunderlag som ledde till att kommunfullmäktige antog ett program för Färsna gård åren 2001 - 2005.

Under programtiden har föreningen Färsna 4H bildats som idag driver gårdens djurhållning och regelbunden barnverksamhet. Även Norrtälje Veterantraktorklubb, Norrtälje Trädgårdsförening och Norrtälje Biodlare bedriver verksamhet vid gården. Det byggnadsvårdscentrum som planerades har inte förverkligats. Färsna har medverkat i rehabilitering av personer i arbetsmarknadsåtgärder i samarbete med H21, AMI och Försäkringskassan. Projektet samarbetar också med den omsorgsverksamheten och med IV-programmet vid Rodengymnasiet.

Flera byggnader har restaurerats och ett nytt Tupplider har uppförts, som idag används som café. En inre renovering av mangårdsbyggnaden pågår. Under programtiden har driftsanslaget till kultur- och fritidsförvaltningen uppgått till 1 510 000 kr/år och investeringsanslaget till tekniska kontoret har uppgått till 925 000 kr/år. Fr. o. m. 1 januari 2006 har ansvaret för driften av Färsna gård övergått från kultur- och fritidsförvaltningen till Ledningskontoret.

Texten till kapitel 1 är hämtad från Björn Ahlsén - Färsna gård rapport 2001 - 2005.

2. Uppdrag och presentation

Vi som fått uppdraget att inventera Färsna gård är Carina Brage och Katarina Johansson, pedagoger med magisterexamen i utomhuspedagogik vid Linköpings universitet. Vi har många års erfarenhet av pedagogiskt arbete med barn och ungdomar.

Vi arbetar tillsammans på NaturCentrum i Linköping. En naturskola som ligger mitt i staden. Calluna AB, driver NaturCentrum på entreprenad av Linköpings kommun. Vår uppdragsgivare är stadsträdgårdsmästaren på Teknik- och Samhällsbyggnad. I uppdraget ingår att bedriva naturskolor, sköta trädgården som bl a består av örtagården med genbank (utrotningsshotade växter) och rosengården samt att ha öppet för allmänheten måndag till torsdag kl 12.00 – 17.00. Vi är tre naturskolepedagoger, en trädgårdsmästare (säsongsanställd), en vaktmästare och en praktikant som sköter öppethållande och städar samt ytterligare två praktikanter i trädgården för grön rehabilitering. För naturskolor finns en naturskoleförening, där vi är medlemmar. Naturskolan fungerar så att vi varje termin kommer ut med ett program där vi arbetar med ett stort tema, vilket man som lärare kan ringa och boka in sig på. Naturskolor kan variera allt från 1 timme till en heldag. Temat bestäms av lärare och naturskolepedagog ihop, naturskolepedagogen sätter ihop programmet efter önskemål. Vi eftersträvar kontinuitet i våra naturskolor så att vi kan träffa samma klass flera gånger och på så vis kunna följa upp arbetet och göra en utvärdering. Intresserade skolor har också hört av sig om önskemål att låta Naturcentrum stå för t ex botaniken eller biologin i skolämnena för att på så vis slippa ha extra personal på skolan. Därmed kan den kunnsighet och kompetens nyttjas som redan finns i kommunen och som vi kan erbjuda.

Till vårt arbete hör också att hålla fortbildningar för personal verksamma inom förskola och skola, men även för företag. Vi har även samarbete med Universitetet och medverkar bl a med föreläsningar inom utbildningar som rör utomhuspedagogik. Andra stora arbetsuppgifter är att inventera förskole- och skolträdgårdar, samt andra gårdar som t ex Färsna för utreda lämpligheten av att bedriva utomhuspedagogiskt arbete.

3. Inledning

3.1 Vad står utomhuspedagogiskt arbete för?

Centrum för miljö- och utomhuspedagogiskt arbete (CMU) vid Linköpings universitet definierar utomhuspedagogiskt arbete med:

- att utomhuspedagogik är ett förhållningssätt som syftar till lärande i växelspel mellan upplevelse och reflektion grundat på konkreta erfarenheter i autentiska situationer.

Utomhuspedagogik är ett tvärvetenskapligt forsknings- och utbildningsområde som bland annat innebär:

- att lärandets rum även flyttas ut till samhällsliv, natur- och kulturlandskap.
- att växelspelen mellan sinnlig upplevelse och boklig bildning betonas.
- att platsens betydelse för lärandet lyfts fram.

3.2 Utomhuspedagogik som metod och arbetssätt

Utomhuspedagogik som pedagogik och metod bygger på förstahandsupplevelser och konkreta upplevelser. Själva undervisningsmetoden består av sinnesintryck som man tolkar och analyserar vilket ger en bättre minnesbehållning. I förskola och skola bör en praktisk och teoretisk grund läggas till inläring och utomhuspedagogikens metoder är då att genom handling i olika aktiviteter inhämta kunskap. Som medupptäckande utomhuspedagog erbjuder naturmiljön en upplevelsebaserad inläringssituation som bygger på förståelse, kreativitet och att skapa sammanhang. Inläringssituationen handlar också om att levandegöra platser och dess budskap.

3.3 Utomhuspedagogiskt arbete och kunskap – det livslånga lärandet

I forskning kring naturmiljöns betydelse för vuxna har tonvikten lagts på naturens förmåga att bidra till återhämtning, i en värld fylld med artefakter och stress. Ett grundläggande behov hos människan är att kunna se sammanhang i tillvaron, gripa in i skeenden och se resultat av sina handlingar. För barnen handlar det om att uppleva naturen när man är som mest nyfiken på livet, annars blir det som att ta ifrån dem en bit av livet. Barnen behöver naturen. Naturen är en kunskapskälla som med en oändlig rikedom av upplevelser engagerar flera sinnen samtidigt. Intrycken vi tar till oss genom våra fem sinnen berör både kropp och själ och den kunskap vi inhämtar blir både djupare förankrad och varaktigare.

3.4 Platsens betydelse för inläring

Barn utvecklas i samklang med sin fysiska omgivning. Minnena av viktiga erfarenheter vi gjort som barn sitter etsade kvar i kroppen. Det är på de minnena som vi bygger våra liv. Det är livskunskap. Som vuxna återvänder vi ofta till de betydelsefulla platserna och minnena, i tanken eller i verkligheten för att hämta näring. Minnet finns kvar på platsen. Platsen är minnet.

Anders Szczepanski, chef vid Centrum för Miljö- och Utomhuspedagogik (CMU) vid Linköpings Universitet menar att man kan ha olika syften med lärandet utomhus. Ibland är landskapet en träningslokal, ibland är det ett skafferi och apotek. Utomhuspedagogik är en process. En plats för lärande, ett sätt att lära och en mening med lärandet. Utomhuspedagogiken kopplar samman känsla och förnuft, anden och handen, teori och praktik. Mötet med landskapet tar tillvara helheter och alla sinnen är aktiva i läroprocessen: både det matematiska, språkliga, estetiska, känslomässiga, biologiska och kulturella stimuleras.

Det platsbundna lärandet är kärnan i Coombes pedagogik. Susan Humphries i England är grundare till Coombespedagogiken som startade 1971. Pedagogiken bygger på starka band mellan den fysiska platsen och människans lärande. Den plats där man upplevt någonting väsentligt, den platsen minns man. Upprepar man viktiga händelser på samma plats blir minnet av det som hände mycket starkare. Platsen och kunskapen man förvärvar där blir till ett. Temaarbetet utgår hela tiden från årstider, traditioner, högtider och lokala händelser, liksom de fyra elementen jord, eld, luft och vatten. Skolans utomhusmiljö omringar skolhuset i flera cirklar, där skogsplanteringar, dammar, odlingar, steninstallationer, trädhus, labyrinter, konstverk, leksaksskulpturer och berättarplatser skapar olika rum för lek och eftertanke.

3.5 Läroplan för förskolan (Lpfö 98)

I Läroplan för förskolan har man som mål att:

” den pedagogiska verksamheten skall genomföras så att den stimulerar och utmanar barnets utveckling och lärande. Miljön ska vara öppen, innehållsrik och inbjudande. Verksamheten ska främja leken, kreativiteten och det lustfyllda lärandet samt ta tillvara och stärka barnets intresse för att lära och erövra nya erfarenheter, kunskaper och färdigheter.”

I Läroplan för förskolan är ett annat mål att:

” barnen ska växla mellan olika aktiviteter under dagen. Verksamheten skall ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus. Utomhusvistelsen bör ge möjlighet till lek och andra aktiviteter både i planerad miljö och i naturmiljö”.

Naturen kan här ses som en miljö som balanserar trygghet och utmaning. Genom att vistas i naturen skaffar sig barnen kunskap om naturen vilket leder till att barnen förstår att det lilla och nära har betydelse för det globala.

3.6 Läroplan för obligatoriska skolväsendet (LPO-94)

I läroplanen för grundskolan kan man läsa att undervisningen skall anpassas efter varje elevs förutsättningar och behov. Hänsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Det finns också olika vägar att nå målen. Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Genom ett miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Mål att uppnå i grundskolan är också att få kännedom om förutsättningar för en god miljö och förstå grundläggande ekologiska sammanhang. Undervisningen skall belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.

Skolverket ansvarar för innehållet i kursplanerna, medan Myndigheten för skolutveckling arbetar med utveckling av undervisning från förskola över grundskola och gymnasium till vuxenutbildning.

3.7 Myndigheten för skolutveckling (Dnr 2005:122)

Ett av myndighetens viktigaste uppdrag är att bidra till ökad måluppfyllelse i skolan. Regeringen har gett myndigheten för skolutveckling i uppdrag att utarbeta en handlingsplan för arbetet med hur barns, elevers och vuxnas intresse för naturvetenskap och teknik bättre kan tas tillvara och utvecklas. En viktig del i arbetet är att påverka elevers attityder till dessa ämnen och att ge stimulans till pedagogisk förnyelse. Ett gemensamt mål inom EU är att öka rekryteringen till naturvetenskapliga och tekniska utbildningar. Ett motiv för detta är att höja allmänbildningen inom dessa områden med tanke på utvecklingen av kunskapssamhället. Ur både ett brett samhällsperspektiv och ur ett näringslivsperspektiv är det viktigt att det finns tillräckligt många människor med naturvetenskaplig och teknisk kompetens. Det behövs insatser som på olika sätt stimulerar elevernas intresse och ökar kunskaperna inom naturvetenskap

och teknik. Allt detta kräver ett förändrat arbetssätt som måste innehålla mer av diskussioner, undersökningar och laborationer. Det är verklighetsbaserat och upplevelsebaserat lärande som skapar helheter för eleverna. Tvärvetenskapliga aspekter är viktiga och väcker ofta intresse hos eleverna. Eleverna är ofta intresserade av naturvetenskap och teknik, men inte av skolans undervisning inom dessa områden. Naturvetenskap har ett grundmurat rykte att vara jobbigt och svårt. Det måste således finnas bra incitament för att eleverna ska välja den inriktningen på gymnasiet. Nulägesbeskrivning och analys visar att det finns ett stort behov av kompetensutveckling för lärare.

I Norrtälje kommun finns på Färsna gård ett kunskapscentrum för både lärare och elever. Här skulle det kunna finnas didaktiska resurser att tillgå. En resurs både för kommunens egna invånare men också för närliggande kommuner. Ett pedagogiskt centrum för lärande.

Interiör från Solna naturskola på Överjärva gård. Foto Magnus Bergström.

4. Presentation av Naturskoleföreningen

Den 4 maj 1985 startade Naturskoleföreningen i Billdals park. Föreningens uppgift är att sprida naturskoleideén och främja utvecklingen av naturundervisningen ute i fält. Med naturen som klassrum arbetar man med att barnen ska få uppleva, upptäcka, visa och berätta, undersöka och experimentera, leka och dikta, ställa frågor, dramatisera, hantverka, förstå och få insikt om naturen. Att lära in ute genom positiva upplevelser i naturen är grunden för att förklara ekologiska samband och för att förstå miljöfrågorna. Kunskapen om naturen börjar i naturen.

Regelbunden utomhuserfarenhet i skiftande miljöer, årstider och sammanhang leder till en bred kunskap. Det kan vara konkreta faktakunskaper som fördjupas och ger förståelse. Kunskap handlar också om färdigheter, t ex att hantera håven eller luppen på rätt sätt. En fjärde

kunskapsform är förtrogenhet, en dimension av kunskap som står nära de sinnliga erfarenheterna.

Naturskolans själ kan sammanfattas i några centrala punkter:

- Naturskolan är inte ett hus, det är arbetssättet som är naturskolan.
- Personalen är den viktigaste resursen som sprider naturskolans arbetssätt
- Elevernas egna upplevelser och sinnesintryck i naturen är grunden till ett aktivt lärande.

Pedagogiska modeller har byggts upp inom Naturskoleföreningen och alla som arbetar på naturskola är naturpedagoger.

Idag finns det 84 naturskolor i hela landet. Under 2005 har antalet ökat med fyra nya naturskolor.

Idag arbetar naturskoleföreningen i medvind och i samarbetsprojekt både med EU och Naturvårdsverket. Som medlem i Naturskoleföreningen får man tidningen Bladet och inbjudan till fortbildningar och seminarier. Se vidare på Naturskolans hemsida: www.naturskola.se

5. Inventering av Färsna gård

Onsdagen den 9 november 2005 gjorde vi ett besök på Färsna gård. Då inventerade vi dels inomhus de olika byggnaderna men också utomhus för att kunna göra en helhetsbedömning av Färsna och dess lämplighet att kunna bedriva ett utomhuspedagogiskt arbete på gården.

Som bakgrund till inventeringen har vi läst rapporten *Färsna gård - rapport 2001 - 2005, förslag 2006-FF*, skriven av Björn Ahlsén på kultur- och fritidsförvaltningen.

Ett möte med Magnus Bergström, kommunekolog på ledningskontoret och uppdragsgivare, har genomförts. Vi har samtalat med berörda på gården; Helen Jansson som är 4H-föreståndare samt Lennart Persson som sköter den dagliga driften på Färsna. Kontakter har även tagits med kommunalråd Bengt Eriksson och skolchefen i kommunen, Gösta Högberg. Anteckningar har gjorts vid dessa samtal. Vi har även tagit del av kartor över området och vandrat runt i omgivningarna runt gården för att se helheten. Till vår hjälp i denna inventering har vi doku-
menterat vårt material i form av bilder.

Vad vi såg var en vackert belägen gård med en underbar utomhusmiljö!

Vi noterade att man har kommit väldigt långt i restaureringen av gårdens byggnader. Det finns en vilja och ett engagemang hos de inblandade på gården av att låta Färsna leva vidare. Redan nu bedrivs en verksamhet i form av 4H-arbete som är ett perfekt komplement till naturskola.

I omgivningarna runt gården finns kultur-, natur- och odlingslandskap. Vi såg många möjligheter dels använda dessa olika uterum för lärande samt att ett friluftsliv i form av hajker, lägerverksamhet m m är möjliga inom området.

Uppdraget för Calluna AB bestod i att

1. Utredda mangårdsbyggnaden och övriga byggnaders lämplighet för att bedriva naturskoleverksamhet.
2. Föreslå lämplig inredning i naturskolan (fast och lös inredning).
3. Utredda omgivningarnas lämplighet för pedagogisk undervisning i form av en naturskola.
4. Föreslå behov av och kvalifikationer på personal vid naturskolan.
5. Utredda lämplig organisationsform för naturskolan.
6. Föreslå investerings- och driftsbudget för naturskolan.

Mangårdsbyggnaden på Färsna är uppförd 1887 i timmer och omfattar 1 ½-plan om ca 270 m². Byggnaden har totalrenoverats utvändigt och renovering pågår invändigt. Den är lämplig att bedriva naturskola i. Foto Carina Brage.

5.1 Mangårdsbyggnaden och övriga byggnaders lämplighet för att bedriva naturskoleverksamhet

Färsna gård lämpar sig mycket bra för utomhuspedagogiskt arbete. Det finns många och bra lokaler för olika användningsområden. När vi gjorde besöket på gården gjorde vi oss också en bild av hur det praktiskt skulle gå att bedriva naturskola i lokalerna. Bakgrund till vår utredning är att mangårdsbyggnaden skall vara kvar i största möjliga mån, i ursprungligt skick. Vår bedömning är att vi ser stora möjligheter med att använda nedre våningen i mangårdsbyggnaden till följande:

Stora rummet rakt in i huset kan med fördel användas till samlingssal för ca 30 elever. Här kan också grupparbeten som tar lite större plats få rum.

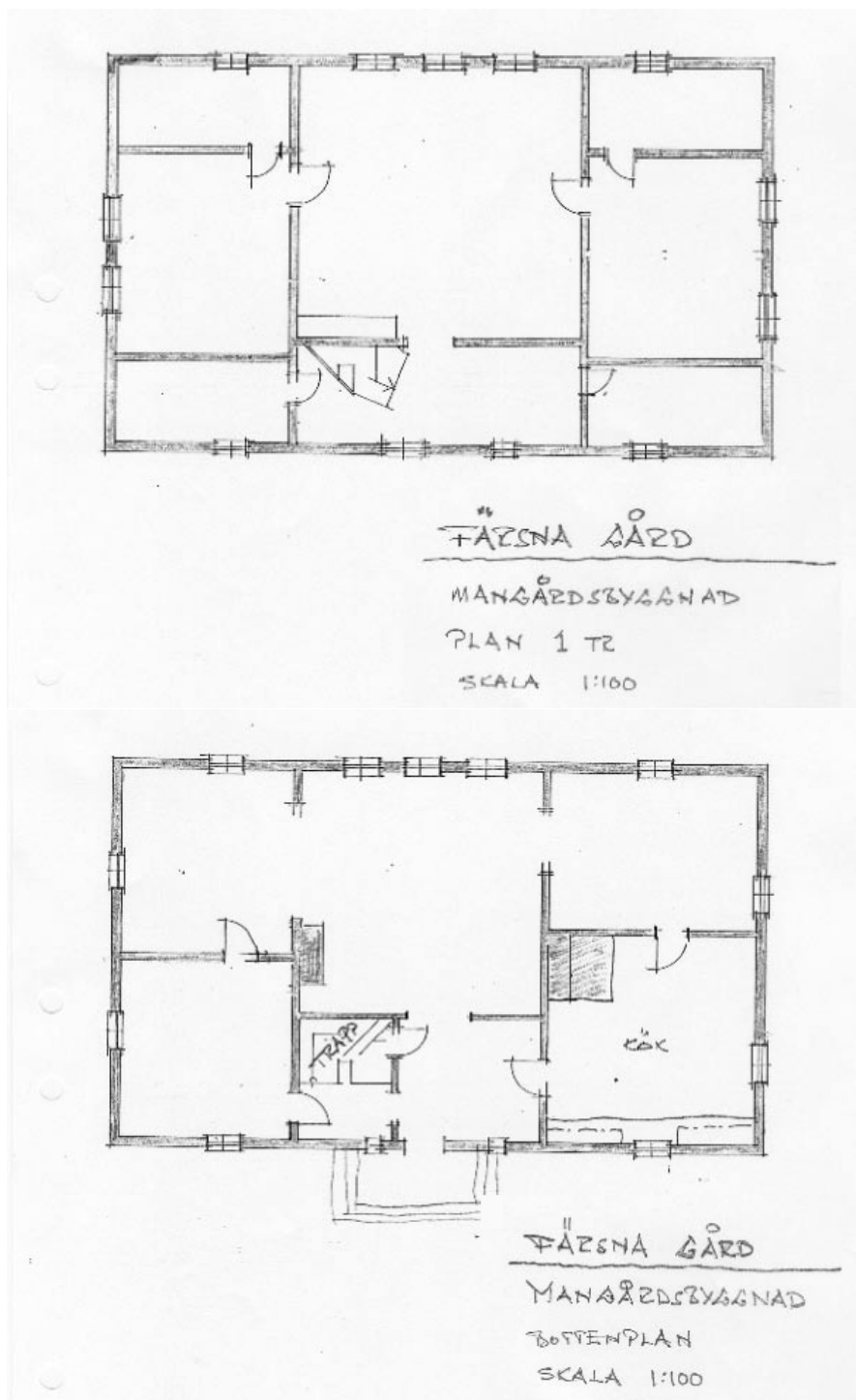
Till vänster ser vi ett kontor för personalen med maskinell utrustning såsom dator, skrivare

m m. Detta rum kan också bestå av en soffa där personalen kan ta sin rast.
De andra två rummen till på nedre våningen ser vi som lektionssalar/grupprum, där naturskolan har sin utrustning med bord och stolar, mikroskåp, litteratur m m.

På övervåningen såg vi följande möjligheter:

I de två mindre rummen när man kommer upp för trappan, kan man ha förråd alternativt kontor till de föreningar som är knutna till Färsna, ex trädgårdsföreningen.

Övervåningen i övrigt ska inte användas för naturskola.

Ritning över mangårdbyggandens båda våningsplan.

Mangårdsbyggnaden lämpar sig väldigt bra för utomhuspedagogiskt arbete då platsens betydelse är av betydelse för lärande. I detta gamla hus finns ett stort kulturarv att arbeta med. Huset är däremot inte handikappanpassat med utrustning som hiss m m. Genom att vi väljer att placera lektionssalarna på nedre våningen samt att toaletterna finns vid Tupplidret på bottenvåningen, så hindrar det inte att ta dit grupper i alla fall.

När det gäller de andra byggnaderna på gården anser vi att de inte behöver göras om för naturskoleverksamhet.

Tupplidret är och skall vara det café och den informationslokal det är. Det är en väldigt fint ny byggnad och ska fungera som en samlingsplats där man kan få sig en fika. Här har man också tillgång till toaletter i anslutning till cafeterian.

4H-gården ska finnas kvar som ett komplement och samarbetspartner till naturskoleverksamheten. Det är viktigt att samarbetet naturskola, 4H samt övriga föreningar fungerar både när det gäller planering, utförande och utvärdering.

Vi ser också att ett samarbete med skolorna i kommunen kan bredda och kvalitetshöja verksamheten ytterligare. Här kan ett samarbetsavtal med kommunen vara en lösning. Det ska vara lätta för grupper/skolor att ta sig till Färsna gård. En busshållplats ute vid vägen är nödvändigt för transporter till naturskolan. Detta medför att man kan utnyttja de allmänna bussar som finns i dagsläget.

5.2 Inredning i naturskolan (fast och lös inredning)

Köket skall enligt uppgift vara av enkel standard och endast kallvatten ska finnas.

Naturskolan behöver kåsor för att kunna ha med sig utomhus dels för mat (8 dl) samt för dryck (3 dl), för en klassuppsättning på 30 elever.

Skärbrädor, knivar, plast- eller aluminiumbunkar, brickor, potatisskalare och hinkar är annan bra utrustning för att kunna laga mat utomhus. Sittunderlag för ca 30 personer.

Undervisningssal behöver sittplatser för ca 30 personer. Detta kan vara antingen bord och bänkar såsom i Tupplidret eller också bord och staplingsbara stolar. Inredningen i undervisningssalen kan också vara av sådan karaktär att man får känslan av att ha kommit in i historien, i detta gamla hus.

Kontoret till vänster ska inredas med skrivbord, stol, dator, skrivare och annan användbar utrustning för naturskolans personal. Detta behövs för att kunna koppla upp sig på kommunens sändlista, söka sig kontakter på samarbetspartners, planera verksamhet, skriva utskick om olika aktiviteter m m. På kontoret ska också finnas bokhylla, samt soffä och ett litet bord, där personal har möjlighet att kunna ta sin rast.

Grupprummen bör utrustas med bord, bokhylla med uppslagsböcker, mikroskåp, lappar, papper, naturmaterial m m.

Entréhallen behöver krokar att kunna hänga upp kläder på, samt ett par torkskåp om man behöver torka kläder. Några slags skohyllor kan vara bra att placera ut så att man nyttjar den lilla hallen på ett bra sätt.

Tall - långa barr; gran - korta barr; en - stickiga barr. Utställning i Solna naturskola på Överjärva gård. Foto Magnus Bergström.

5.3 Omgivningarnas lämplighet för pedagogisk undervisning i form av en naturskola

Omgivningen runt Färsna består av både natur-, kultur- och odlingslandskap och lämpar sig mycket bra för att bedriva naturskola. Dessutom finns en biologisk mångfald av många arter att använda sig av i det utomhuspedagogiska arbetet.

Vatten finns inte i den direkta närmiljön, men ändå på ett sådant avstånd att det går att använda sig av vatten i naturskolan. På gångavstånd ligger sjön Ludden. På vägen dit kan andra utomhuspedagogiska aktiviteter genomföras. Dessutom finns ett stort vattenförande dike vid Färsna gård som direkt kan användas för vattenstudier i naturskolan. Alternativt skulle man kunna anlägga en damm på gården och plantera in salamandrar, grodor och liknande för att kunna håva och undersöka vid vattnet i närmiljön.

Grillplatser noterade vi fanns på två ställen, dels den på gården och dels den i skogen vid elljusspåret. Den vid elljusspåret behöver endast ett bord med bänkar. Resten av bord och bänkar kan flyttas till gården vid mangårdsbyggnaden. Där kan borden användas för olika typer av naturskoleövningar, att äta sin matsäck vid etc.

Grillplatsen på gården kan behöva ett lyft genom att göra en stationerad grill med ett gjutet rör samt sittplatser runt om grillen i form av bänkar. Det bör då finnas sittplatser till en grupp

på 30 elever. Denna sittring kan då också användas för att samla grupper vid elden eller för gemensam matlagning med grupper i ett pedagogiskt syfte.

Färsna gård kan bli en hälsofrämjande gård som stimulerar barns alla sinnen och naturliga rörelsebehov. Gården har alla möjligheter att fungera som lärorum när det gäller träd, buskar, kryddväxter m m. En örtagård med olika växter att ta tillvara i arbetet med barnen skulle kunna anläggas. I samarbete med föreningar knutna till Färsna t ex Trädgårdsföreningen kan trädgården bli estetiskt tilltalande och ett rum för lärande.

Utomhusmiljön vill vi trycka lite extra på eftersom större delen av naturskolearbetet genomförs utomhus. Därav behöver inte kostnaderna för utrustningen inomhus bli så kostsam. Det påbörjade grönsakslandet på gården bör upparbetas. Man kan sätta potatis och andra rotfrukter och baljväxter som kan användas i det pedagogiska syftet att barnen själva skördar och tillagar mat över öppen eld. Ett kryddland och fjärilsrabatter kan vara roligt och lärorikt att använda sig av i naturskolan.

Lite av den gård som Susan Humphries i Coombes arbetat upp skulle kunna vara möjlig. Labyrint i form av buskar, en pilkoja och odlingar som barnen sköter och som lockar till sig insekter, fjärilar och fåglar är några exempel.

5.4 Behov av och kvalifikationer på personal vid naturskolan

Vi har tittat på tre olika förslag som vi anser lämpliga för att kunna driva naturskola på Färsna. Vi presenterar dem inte i någon slags rangordning.

- A) En administratör på 50 % som sköter bokningar av naturskolan samt två naturskolepedagoger på vardera 75 % som arbetar med naturskolegrupper.
- B) En naturskolepedagog på 100 % som sköter både bokningar och aktiviteter samt som ansvarar för inköp av pedagogiskt material.
- C) En administratör/naturskolepedagog på 50 % som sköter bokningar och som stöttar klasser och lärare vid naturskolan. Enligt denna metod har lärare ansvar för sin klass/grupp när de kommer till Färsna och arbetar utifrån arbetsuppgifter som finns tillgängligt. Materialet är gjort med tillhörande handledning och efter steg- för stegprincipen så att man lätt kan göra uppgifterna själv med sin klass/grupp (se mer under avsnittet Vidare samarbete).

Det viktigaste när man tillsätter personal till naturskolan är att se till utbildning men också till intresse och engagemang hos den som ansöker. Vi tycker personen eller personerna ifråga bör ha pedagogisk bakgrund och gärna någon form av utomhuspedagogisk utbildning. Vi ser en person som är pedagog, lärare eller biolog med utomhuspedagogisk utbildning. Det är också viktigt att hitta en person som brinner för att arbeta utomhus. Naturskola bedrivs inte inomhus. Det är utomhus som man lär sig vistas i naturen, lär sig förstå naturen, upptäcker och undersöker naturen samt diskuterar, ifrågasätter och ser sammanhang. Naturskoleföreningen står för ”att lära in ute”.

Personen/personerna som ska anställas bör också se stora möjligheter med att samarbeta med 4H-verksamheten samt andra föreningar. När det gäller verksamheten vid 4H får de idag ett föreningsbidrag av kultur- och fritidsförvaltningen och räknas inte in i vårt förslag om personal vid naturskolan. Den blivande naturskolepedagogen bör också vara utåtriktad, positiv, ha lätt för att ta nya kontakter samt kunna samarbeta med olika intressenter och se fördelarna med ett sådant samarbete. En möjlighet kan vara att den anställda kanske redan nu är anställd av Norrtälje kommun, som har ett intresse för att lära in utomhus och med en utbildning i utomhuspedagogik som kan tänka sig en tjänst på Färsna.

5.5 Lämplig organisationsform för naturskolan

Naturskolor kan drivas på olika sätt och det ena sättet behöver inte vara bättre eller sämre än något annat. Många kommuner använder naturskolan för att sprida kunskap om natur och kretsloppstänkande. I Agenda 21-satsningar är naturskolans metodik användbar. Det handlar om att sprida kunskap och delaktighet i det lokala miljöarbetet och miljövård. Föreningar, organisationer, företag m fl har också upptäckt naturskolornas möjlighet. Vi har tagit del av några naturskolor i landet och deras organisationsform. Dessa olika former hittade vi:

1. En kommunal förvaltning driver naturskolan.
2. En stiftelse eller ett företag driver naturskolan på uppdrag av kommunen.
3. En stiftelse eller ett företag driver naturskolan i egen regi utan bidrag eller ersättning från kommunala bidrag.

Det allra vanligaste sättet är att naturskolan drivs av en kommunal förvaltning och då är det kommunen som betalar lönerna genom t ex barn- och skolförvaltningen. Lokalerna kan vara helt i kommunens ägo genom att tekniska kontoret äger dem för att sedan hyras ut till naturskolan.

I Halmstad drivs Naturskolan av barn- och ungdomsförvaltningen som betalar lönerna till två heltidsanställda. Man har en gammal gård som är en stadsbondgård och där fastighetskontoret äger lokalerna. Naturskolan är knuten till något som heter Kärnhuset där kommunen har samlat olika kompetenser inom kommunen. På gården där naturskolan finns, bedrivs också lägerverksamhet m m. En anställd vaktmästare finns också på gården. Här drar vi vissa paralleller till Färsna gård. Kanske är det här ett möjligt alternativ till organisationsform.

Naturskola kan även drivas genom att en stiftelse, ett kommunalt bolag eller en förening har ett uppdrag från kommunen. Det finns även exempel på att en naturskola drivs genom att Skogsvårdsstyrelsen är huvudman.

Driver man naturskolan privat är en del av intäkterna oftast genom privat sponsring.

Vi har i våra samtal med berörda runt Färsna fått uppfattningen att många är väldigt positivt inställda till gården och dess fortlevnad men att organisationsformen inte är tydliggjord.

Vi har förstått att det finns flera viljor att bygga upp Färsna till något som många av kommuninnevånarna kan utnyttja. Vi anser att gården har stor potential och enorma möjligheter, dels genom sitt rika kulturarv men också genom sitt rika utbud av biologisk mångfald. Vi ser också goda kommunikationsmöjligheter, vilket är viktigt för att kunna nå Färsna på ett smidigt sätt.

En restaurering har påbörjats på Färsna gård och det är av stor vikt att man bevarar den samlingsplats som den kan utgöra, inte minst för de boende i närheten. En verksamhet med 4H finns redan på gården. Utomhusmiljön och de gamla byggnaderna med dess historia ger oss en bild av att gården är värd att satsa på.

5.6 Investerings- och driftsbudget för naturskolan

Personal

Vi har tagit reda på vad det kostar kommunen i Norrtälje att betala en lärarlön och en administrativ lön, på heltid med sociala avgifter, försäkringar m m. Eftersom vi har fått olika uppgifter presenterar vi därför en genomsnittslön. Vi har räknat på att en lärare kostar 370 000 kr/år och en administratör kostar 320 000 kr/år. En uppskattning vad möbler (fast och lös inredning) kostar samt kostnader för att rusta upp utomhusmiljön på gården redogör vi också för. Vi utgår från de tre förslag vi har under rubriken ”Behov av och kvalifikationer på personal vid naturskolan”. Så här ser vårt förslag ut till investerings- och driftsbudget vid dessa tre alternativ:

A)	En administratör på 50 %	160 000
	Två lärare på 75 %	277 500 * 2
	Summa personalkostn.	715 000 kr/år
B)	En lärare på 100 %	370 000 kr/år
C)	En lärare på 50 %	185 000 kr/år

Till alternativ C tillkommer ett arbetsmaterial som kan framställas av Calluna AB till en engångskostnad.

Till alla tre alternativen tillkommer 20 000 kr/person för arbetskläder, mobiltelefon m m.

Vi ser att man inom skolan skulle kunna nyttja Färsna till lärande utomhus i skolans samtliga ämnen. Ett lärande i kulturlandskapet möjliggör också lärande om vårt kulturarv. Nyttjar man redan den skolpersonal som finns i kommunen behöver det inte bli någon merkostnad. Det handlar om att omfördela resurserna. Det kan vara så som vi tidigare har nämnt att man tar en redan befintlig t ex biologilärare i kommunen, som kan ha sin placering på Färsna. Alla skolor nyttjar då denna resurs i naturskolan. Biologielektionerna kan till exempel förläggas till Färsna och den kompetens som finns där vilket gör att man kan ”spara” lite på alla skolor.

Fast och lös inredning

I vår beräkning har vi utgått från en klass/grupp på 30 personer. Samtliga priser är cirkapriser. Vi har gjort en uppskattning vad inredningen skulle kosta i respektive rum. En undersökning har genomförts och beräkningar har gjorts på det billigaste alternativet. Inredningen ska vara funktionell, eftersom naturskolan huvudsakligen bedrivs utomhus. Priserna har vi hämtat från bl a Ojega, IKEA, Kinnarps, Orderinvest samt Stadium.

Inomhus	Kostnad (kr)
----------------	--------------

Kontor

Skrivbord och stol	2 000
Bokhylla	4 500
Soffa, soffbord, matta	6 600
Dator, skrivare och annan teknisk utrustning.	20 000

Undervisningssal

Bord 5 st.	8 500
Stolar – staplingsbara 30 st	12 000
Whiteboard, OH m m	8 000
Tv, dvd och teknisk utrustning	20 000

Grupprum

Bokhyllor 2 st	10 000
Bord hopfällbara 4 st.	7 200
Mikroskåp 4 st	6 000
Luppar 16 st	500
Kikare 2 st	260
Litteratur: "Vad jag finner i skogen" 5 st	725
"Fåglar i färg" 5 st	725
"Insekter" 5 st	725
"Fältflora" 5 st	540
Insektssug 5 st	130
Papper och pennor, saxar m m	500
Korgar 10 st	390

Entréhall

Hatt- och klädhängare 2 st av varje	1 800
Klädhängare 32 st	160
Torkskåp 2 st.	10 000

Övrigt

Väggklocka	500
------------	-----

Gardiner - gardinstänger	2 000
Mattor	2 000
Gröna växter	20 000
Ryggsäck	1 000
Lamineringsmaskin och lamineringspapper	1 500

Summa på fast och lös inredning inomhus 148 255

Utomhus

Matlagning

Stockar som man klyver till sittbänkar runt elden vid mangårdsbyggnaden kan göras kostnadsfritt om man kan få några träd från markägaren. 0

Ett gjutet rör till en fast eldplats, galler 4 000

Murrika – stekbord för matlagning 2 st. 1 600

Köksutrustning för utematlagning: matkåsa, 3 000

drickkåsa, sittunderlag m m för 30 personer.

Skärbrädor, knivar, skålar, stekspadar m m. 1 000

Trangiakök 2 st. 2 000

Summa lös inredning utomhus 11 600

Totalsumma på fast och lös inredning: 159 855

Hyran av gårdens lokaler och driften tillkommer till ovan nämnda summa.

Vi förutsätter i vårt förslag att Färsna 4H finns kvar med en föreståndare och kommer att tillsammans med naturskolan driva verksamheten framåt på gården.

Det behövs även i fortsättningen finnas en vaktmästare och allt-i-allo på gården.

Vid Naturskolan i Linköping tar vi ut en elevavgift på 10 kr/tim, minst 300 kr för ett besök hos oss. För kompetensutveckling och lärarfortbildning debiterar vi en avgift på 500 kr/tim. Vi genomför lärarutbildningar med max 20 lärare per tillfälle. Detta ser väldigt olika ut vid olika naturskolor.

Övriga inkomster kan bestå i att hyra ut gårdens lokaler till föreläsare, företag, lägerverksamhet, privata fester, ridskola, anordna kurser i att karda, spinna m m. Julmarknader där utställare betalar för ett bord att sälja vid, uppträdanden i form av viskvällar och turism kan också vara något att satsa på som kan ge inkomster.

Linköpings naturskola tar ut en kostnad på 200 kr/tim för att hyra lokalen.

Vi ordnar även fika till gästerna om de önskar till en kostnad på 25 kr/person.

Föreningar och organisationer kan också vara knutna till Färsna som ett centrum för ideella krafter t ex, Naturskyddsföreningen, Trädgårdsföreningen, Naturvårdsfonden m m.

Bidrag i form av exempelvis EU-bidrag kan vara en intäkt. Stipendier i miljö- och naturvård går att ansöka om.

Utomhusmiljön är den som är viktig att satsa på för att kunna bedriva naturskola. Material till naturskolan köps in i första hand, möbler kan komma varefter.

5.7 Vidare samarbete

Ett alternativ till anställd personal som vi tog upp tidigare kan vara att man utarbetar ett lektionsmaterial som lärare med sina klasser/grupper själva använder sig av när de kommer till Färsna. Materialet utgår från skolans styrdokument och kan bestå av undersökande, reflekterande- och åldersrelaterade arbetsuppgifter, steg för steg, frågor el dyl. som eleverna kan arbeta med själva ute i landskapet. Tillgång till mikroskåp, luppar, kikare och litteratur finns inne i mangårdsbyggnaden.

Ett vidare samarbete med Calluna AB kan vara:

- att vi fortbildar personal inom förskola och skola i Norrtälje kommun, inom skolans ämnen, efter läroplanen, i utomhuspedagogik
- att vi sammanställer ett utbildningsmaterial för lärare att ha tillgång till på Färsna gård när de ska arbeta ute i de olika landskapen.

Naturvård i Norrtälje kommun är en serie rapporter som började ges ut 1990 med syfte att berätta om intressanta och värdefulla naturområden eller vårt miljöarbete. Rapporterna kan beställas från Ledningskontoret, Norrtälje kommun, Box 800, 761 28 NORRTÄLJE, tel nr 0176 - 710 00 eller på hemsidan www.norrtalje.se.

Följande rapporter har hittills utkommit:

1. Erken-området - naturinventering och förslag till skyddsåtgärder
2. Broströmmen - en naturinventering från Erken till Norrtäljeviken
3. Tranviks naturreservat - naturinventering med förslag till skötselåtgärder
4. Rimsjöskogen - naturinventering av ett urskogsartat område
5. Långsjön/Karlsdalsmossen - naturinventering av ett skogs- och våtmarksområde
6. Extremrikkärr - botanisk inventering med förslag till skötselåtgärder
7. Skedviken - naturinventering med förslag till skötselåtgärder
8. Penningbyån/Väsbysjön - naturinventering med förslag till skötselåtgärder
9. Arsläjan - naturinventering av en kustnära barrskog
10. Storanden - naturinventering av ett skogs- och våtmarksområde
11. Mårdsjö-området - naturinventering och förslag till landskapsekologisk planering
12. Limmaren-området - naturvärdering och sköselförslag
13. Södra Bornan - botanisk inventering med förslag till skydds- och skötselåtgärder
14. Utålskedjan - naturinventering av riksobjektets landområden
15. Lidö - naturinventering med förslag till skydds- och skötselåtgärder
16. Östra Lermaren/Eknöviken - naturinventering av riksintressanta havsvikar
17. Aspdalssjö-området - inventering av naturskogar
18. Kundbysjön – restaurering av en våtmark
19. Odblingslandskapets förändring på Stomnarö
20. Restaurering av sjöar och vattendrag - genom lokalt engagemang
21. Kustens strandområden - en kartläggning av naturvärden och exploatering
22. Åsarnas grundvatten - en kartering av grundvattentillgångar i Lohärads- och Röåsen
23. Häverö-Östernäs fritidshusområde - vård av kustnära, ört- och lövrika marker
24. Dammar och småvatten - hemvist för större vattensalamander och andra arter
25. Skärgårdens odlingslandskap - bevarande genom lokalt engagemang
26. Landlevande mollusker i kalkrika miljöer
27. Fältgentiana - en indikator på värdefulla naturbetesmarker
28. Färsna gård - förslag till naturskola

Följande rapporter är planerade att ges ut under 2006 och 2007:

- Inventering av lavar, mossor och svampar
- Fasterna kommunkog - underlag för skötsel
- Runö, Bränd-Hallskär och Kläppen - naturgeografisk inventering
- Bolsmossen - utveckling av en mosse och omgivande landskap
- Tretåig hackspett - åtgärdsplan
- Viren-området - naturinventering
- Mindre kustmynnande vattendrag - viktiga miljöer för vårlekande fiskarter